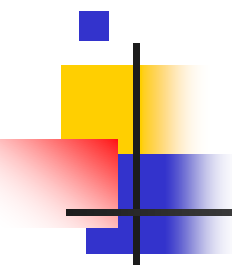

Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Οι ευαίσθητες ισορροπίες (;)

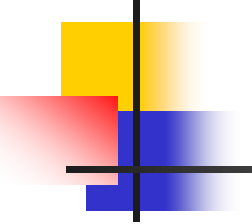
«*Κάθε ιστορία είναι ιστορία του
εκάστοτε παρόντος*» (B. Croce)

- = Κάθε ιστορικός γράφει την ιστορία του με βάση τις ιδεολογικές *προ-αποφάσεις* του, τις συμπάθειες και τις αντιπάθειές του, τις ιδεοληψίες και τα συμφέροντά του, τους συμβιβασμούς και τους εκβιασμούς του,
- *τα οποία τροφοδοτεί όμως και η εποχή και η κοινωνία που ζει...*

- Έτσι ο Γάλλος μεσαιωνολόγος Lucien Febvre έγραφε λ.χ.
- πόσο δύσκολο είναι να κατανοήσουμε τον άνθρωπο του Μεσαίωνα,
- ο οποίος, πέρα από οτιδήποτε άλλο,
- *δεν είχε ηλεκτρικό ρεύμα....!*
(που σημαίνει ότι είχε διαφορετική νοοτροπία από τη σημερινή...)

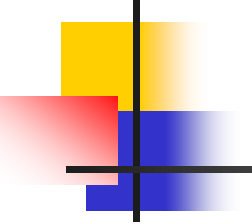

-
- Χρειάζεται λοιπόν να αποκτήσουμε μια μεγαλύτερη *ενσυναίσθηση* για να προσεγγίσουμε το παρελθόν,
  - να μπορούμε, όσο είναι δυνατόν, *μέσα στη ζωή* των ανθρώπων που μελετάμε, να καταλάβουμε τη *νοοτροπία* τους, τις ανάγκες, τους πόνους και τους πόθους τους
  - και να μην συμπεριφερόμαστε ως *drone* (= αφ' υψηλού)...

- **Διότι, όπως θα σημειώσει ο Walsh:**
- *«ο ιστορικός θα αποφασίσει τελικά τι θα δεχτεί ως γεγονός και πώς θα εννοήσει αυτό που έχει δεχτεί, ανάλογα με τη δική του αντίληψη για την ανθρώπινη φύση.*
- *Το τι θα θεωρήσει πιστευτό εξαρτάται από το τι θεωρεί ανθρώπινα δυνατό»*

- **«Μια σοφή πρακτική συμβουλή που θα δίνουμε λοιπόν στους ιστορικούς θα ήταν να συνειδητοποιήσουν τις δικές τους ηθικές και μεταφυσικές προκαταλήψεις**
- **και να προσέχουν άγρυπνα**
- **να μην τις διοχετεύουν με απλοϊκό τρόπο στην ιστορία...»**

-
- Η σχέση λοιπόν της **Ορθόδοξης Εκκλησίας** και του **Οικουμενικού Πατριαρχείου** μέσα στην **αυταρχική Τουρκοκρατία**
-

είναι πολύ *ευαίσθητη*

(=είναι πολύ δύσκολο να κατανοηθεί από μας σήμερα που ζούμε σε καθεστώς ελευθερίας...)

▶ **Η Οθωμανική διοικητική δομή:**

α) στρατιωτικοί (*μουςουλμάνοι*)

β) έμποροι, ναυτικοί, βιοτέχνες («*άπιστοι*»)

γ) *διοίκηση δι' αντιπροσώπου*

**Αναζήτηση έτοιμου διοικητικού μηχανισμού
(= *Εκκλησία, κοινότητες*)**

► Θεσμός των millet ($\approx$ θρησκευτική εθνότητα – κοινότητα)

- Όλοι οι υπήκοοι έπρεπε να ανήκουν σε ένα millet

- Προηγούμενη εμπειρία από τις κατακτημένες περιοχές της Μ. Ανατολής και της Μ. Ασίας ήδη από την εποχή του Προφήτη Μωάμεθ (7^{ος} αιώνας)

A) **Ορθόδοξοι** (*Ρουμ μιλέτ*)

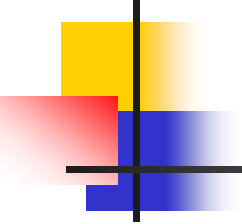
B) **Αρμένιοι**

Γ) (**Εβραίοι**) → [*1492: εκδίωξη των Εβραίων από την Ισπανία (Ιερά Εξέταση) → καταφυγή στην Οθωμ. Αυτοκρατορία*]

Δ) **Προτεστάντες** (*1850 και εξής: λόγω του προσηλυτισμού Ορθοδόξων και Αρμενίων στον Προτεσταντισμό*)

■ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ MILLET:

-
- A) Αποτελεσματικότερος **έλεγχος** των υποδούλων
  - B) **Αμεριμνησία των Οθωμανών για τη διοίκηση**
και αποκλειστική ενασχόληση
με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις
  - Γ) **Εξουδετέρωση της δυτικής επιρροής**
και επέμβασης
- επιλογή «*ανθελνωτικών*» ορθόδοξων ιερωμένων
[= εναντίον των Δυτικών]

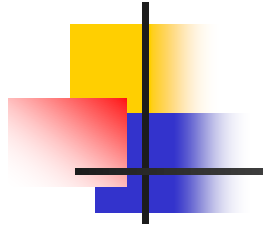
**Δ) Απροθυμία των Οθωμανών να
ασχοληθούν με τις εθνικές διαφορές
Ελλήνων, Αλβανών, Σλάβων**

→ Υποταγή όλων στο Οικ. Πατριαρχείο

**► ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ: Όχι εξάρθρωση,
αλλά «σταθεροποίηση»
της Ορθόδοξης Εκκλησίας**

► Προικοδοσία του Ορθόδοξου millet με τα «Προνόμια» του Μωάμεθ Β΄ :

«Ο Μωάμεθ έδωσε προστάγματα στον πατριάρχη,
με εξουσία βασιλική...

ποτέ και κανείς να μην ενοχλήση ή αντιταχθή σε αυτόν
και να είναι αυτός κυρίαρχος,
και απόλυτος επί παντός εναντίου.

Και από φόρους ελεύθερος να είναι και αυτός
και οι πατριάρχες του αιωνίως,
καθώς και οι υπόλοιποι που ανήκουν σ' αυτόν αρχιερείς»

Γ. Φραντζής

→ Γ. Σχολάριος (*millet – basi* = *Εθνάρχης*):

- **έκανε συζητήσεις για θρησκευτικά ζητήματα, με τον Μωάμεθ**
- **του έδωσε μια έγγραφη πραγματεία για την ορθόδοξη πίστη,**
- **βαθύς σεβασμός του Μωάμεθ για τη χριστιανή μητριά του Μάρα**

- ΤΑ «ΠΡΟΝΟΜΙΑ» (ήταν όμως άγραφα...) αφορούσαν:

A) το αστικό δίκαιο (γάμοι, κληρονομίες)

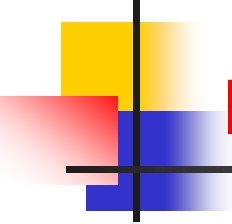
→ εκδίκαση υποθέσεων των χριστιανών από τα εκκλησιαστικά δικαστήρια

*(ατελέσφορη και επικίνδυνη
η προσφυγή των χριστιανών στα
οθωμανικά δικαστήρια
εκτός από φόνο, προδοσία, κλοπή...)*

B) την εκπαίδευση – φιλανθρωπία

Γ) την εσωτερική λειτουργία της Εκκλησίας

Δ) Απαλλαγή των κληρικών από φόρους

**Ε) Διατήρηση των τόπων και των τρόπων
λατρείας**

(μόνο όμως όταν υπήρχε «*εκούσια υποταγή*»
αλλά όχι όταν γινόταν «*κατάληψη εξ εφόδου*»)

► **Μη ανάμιξη του Σουλτάνου στα
εσωτερικά της Εκκλησίας (θεωρητικά),
αλλά πολύ συχνή καταστρατήγηση**

(ραδιουργίες, ζητούσε πληρωμή για την ανάδειξη
στα εκκλησιαστικά αξιώματα κλπ.)

► Ανταλλάγματα για τα «ΠΡΟΝΟΜΙΑ»:

A) νομοταγής διαγωγή του ποιμνίου,

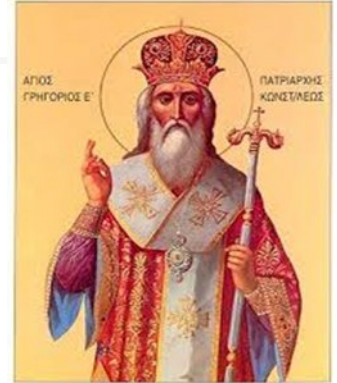
*«Ομολογώ δια της παρούσης μου εγγραφής
ίνα φυλάττω προς σε τον κραταιόν αυτοκράτορα
βασιλέα καθαράν πίστιν και εύνοιαν, καθά χρεωστώ
τούτο από φυσικού και νομίμου χρέους,*

*και ίνα υπάρχω εις τον ορισμόν και εις το θέλημα και
εις το πρόσταγμα της βασιλείας σου,
και κατά παντός ανθρώπου εναντιουμένου
τω παρόντι όρκω... »*

**B) φροντίδα για την είσπραξη των φόρων
μέσω των προκρίτων και της Εκκλησίας**

■ Παράδειγμα: Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Ε΄

«Επειδή χρέος των ανωτέρων και των αρχηγών,
οιουδήποτε έθνους,

είναι το επαγρυπνείν νυχθημερόν
επί των εις την επιτήρησιν

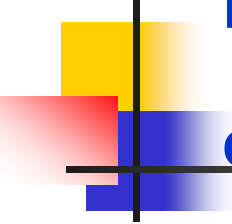
αυτών εμπειπιστευμένων προσώπων,

το πληροφορείσθαι περί πασών των πράξεων αυτών

και αναφέρειν εις την κυβέρνησιν πάντα τα μεταξύ αυτών
ανακαλυπτόμενα εγκλήματα

και οι Πατριάρχαι, όντες επίσης... ανώτεροι
και αρχηγοί των υπηκόων..., οφείλουσιν ..., ίνα
προλαμβάνωσιν εγκαίρως τας κακάς κλίσεις του λαού
δι' απειλών τε και συμβουλών,

και εν ανάγκη δια τιμωριών κατά τα παραγγέλματα της
θρησκείας αυτών,

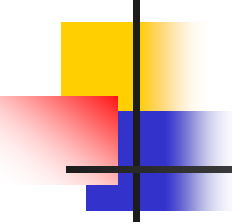
και πληρούσιν οὕτω μέρος της ευγνωμοσύνης
ην οφείλουσι τη υψηλή Πύλη δια τας ευεργεσίας
και τας ελευθερίας,
ην απολαύουσιν υπό την αγαθοεργόν αυτής
σκιάν....

ΑΛΛ' ο άπιστος Έλλην Πατριάρχης,
όστις όμως έδωκε προηγουμένως τοσαύτα
αφοσιώσεως δείγματα,

δεν ηδυνήθη να μη συμμεθέξη νυν εις τας στάσεις
και την επανάστασιν του έθνους αυτού,

επιχειρισθείσαν υπό διαφόρων διεφθαρμένων
ανθρώπων,

χρέος δε αυτού ην, όπως διδάξη τους αμαθείς, ότι
προέκειτο ενταύθα περί επιχειρήσεως ματαίας,
ουδέποτε δυναμένης ίνα
πραγματοποιηθή...

Εν τούτοις ένεκα της διαφθοράς της καρδίας
αυτού

ου μόνον δεν εγνωστοποίησεν, ουδ' επιμώρησε
τους απλούς ανθρώπους, **οίτινες επλανήθησαν,**

αλλά, κατά πάσαν πιθανότητα, αυτός ο ίδιος
μετέσχε κρυφίως ως αρχηγός της
επαναστάσεως,

ώστε αναποφεύκτως σχεδόν άπαν το Ελληνικόν
έθνος...θέλει καταστροφή ίσως εκ θεμελίων
και καταστή το αντικείμενον της οργής του
Θεού....>>

Εξεδόθη την 19η του μηνός Ρετζέπ, έτος 1230 (1821)

► Υποχρεωτικό σφιχταγκάλιασμα
Οθωμανικής εξουσίας –
Οικουμενικού Πατριαρχείου

Γκραβούρα από την εποχή της Οθωμανικής κατάκτης που εικονίζει τον Οικουμενικό Πατριάρχη Νέας Ρώμης (Κωνσταντινούπολης) έφιππο με προσπορευόμενους γενίτσαρους ως συμπατριώτατός του!

**Αντιδράσεις των Λατίνων
για τη συνενόηση Μωάμεθ – Σχολάριου
(επιστολή Πάπα Πίου Β΄)**

- **Ατελέσφορη η προσπάθεια**
του ιατροφιλόσοφου Γεωργίου Αμοιρούτζη
για την ένωση *ισλαμισμού – χριστιανισμού...*

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ

- Μια ιδιόμορφη «*Ορθόδοξη Κοινοπολιτεία*»

- Θεμέλιο: νομικοί και κοινωνικοί
θεσμοί του Βυζαντίου

(αστικό αλλά και εθιμικό δίκαιο)

► 2 σημαντικές εξελίξεις:

A) Αναβάθμιση του Οικ. Πατριαρχείου
έναντι των άλλων Πατριαρχείων

(→ περιορισμός του *αραβόφωνου* στοιχείου)

B) Σύγκλιση όλων των Ορθοδόξων της
Βαλκανικής κάτω από το Οικ. Πατριαρχείο

Δημιουργία μιας *υπερεθνικής ορθόδοξης συνείδησης*
έναντι *και* των μουσουλμάνων
και των Λατίνων

► Οικουμενικός ο χαρακτήρας της
Μεγάλης Εκκλησίας,
αποθάρρυνση της εθνογενετικής
διαδικασίας

Κύριος στόχος του Οικ.Πατρ.:

Ενδυνάμωση της συνείδησης
των Ορθοδόξων έναντι «**Αγαρηνών**»
και «**Λατίνων**»,

διασφάλιση από τον εξισλαμισμό
αλλά και τη δογματική αλλοίωση

► Οικ. Πατριαρχείο:

Οικουμενικότητα ↔ ελληνοκεντρικότητα

→ Ενδυνάμωση του ηγεμονικού χαρακτήρα της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς

- 1. Αποκλειστική χρήση ελληνικής γλώσσας:**
στη λατρεία, στη θρησκευτική φιλολογία,
στην αλλη/φία αξιωματούχων και Εκκλησίας
- 2. Ελληνομάθεια:** όρος απαράβατος
για μια εκκλησιαστική σταδιοδρομία

**3. Τάση του Οικ. Πατριαρχείου
να προτιμά τους ελληνόφωνους
κληρικούς για Πατριάρχες**

4. Περιορισμός των τοπικών γλωσσών λόγω δογματικών λόγων,

→ φόβος αίρεσης: *απειλή κοινωνικής συνοχής*

(≠ μόνο στον προφορικό λόγο
και στα λαϊκά λογοτεχνικά έργα)

→ Εκμετάλλευση αυτού του περιορισμού
από καθολικούς και προτεστάντες
μισσιονάριους (=ιεραποστόλους)
για προσηλυτισμό των Ορθοδόξων

π.χ. μετάφραση Μαξίμου Καλλιπολίτη,
Κύριλλος Λούκαρης

► Διατήρηση των βυζαντινών αξιωμάτων:

(*Μ. Σακελλάριος, Μ. Οικονόμος, Μ. Σκευοφύλαξ,
Μ. Χαρτοφύλαξ, Λογοθέτης, Μ. Ρήτωρ...*)

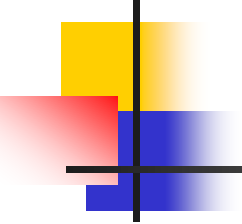
→ Πρώτα: αξιωματούχοι μόνο οι κληρικοί,
αργότερα: και οι λαϊκοί,

είσοδος του «*λαϊκού στοιχείου*»
στη διοίκηση της Εκκλησίας,
ανάμειξη των «*Φαναριωτών*»...

→ αλληλεξάρτηση κληρικών – λαϊκών
στις υποθέσεις του Πατριαρχείου

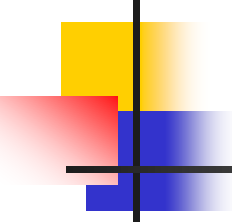
Φαναριώτες

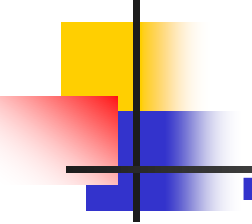
---

*«Φαναριώται! όνομα θεωρούμενον
σήμερον παρά πολλών
ως συνώνυμον της χαμερπείας*

*(=σέρνεται στο χώμα),
της ιταμότητος (=προκλητική αναίδεια)
και πάσης κακοηθείας.*

-
- Και όμως, αν ήμεθα δίκαιοι, οφείλομεν να θαυμάσωμεν τους μεγάλους εκείνους άνδρας, οίτινες ενώ όλη η Ελλάς κοιμάτο τον βαρύν της δουλείας και απαιδευσίας ύπνον, μόνοι αντεπροσώπευον την ελληνικήν ευφυΐαν,

- εκράτουν εν τη παλάμη των την τύχην αχανούς αυτοκρατορίας,
- εκόλαζον τας κατά των ομογενών των αγρίας ορέξεις του φανατισμού και της βαρβαρότητος,
- εκαλλιέργησαν τας Μούσας διά τρόπου αξιοθαυμάστου,

-
- προσέφεραν δείγματα πατριωτισμού καταπληκτικού, και διά του αίματος αυτών εξηγίασαν βίον εθνικόν και αμώμητον.
  - Ίσως και μεταξύ αυτών ευρέθησάν τινες έχοντες ελλείψεις
(και τις άνθρωπος ο μη έχων τοιαύτας!)
  - αλλ' αι ελλείψεις αὗται εξαφανίζονται εν τη πληθύι των αρετών,
  - ουδέ δύναται να μη συνομολογήση τις ὅτι μέρος της εθνικής της υπάρξεως οφείλει η Ελλάς εις τους λεγομένους Φαναριώτας»

{Επαμ. Σταματιάδης (1865)}

► Αλλά: **σταδιακή επιδείνωση** των σχέσεων
μεταξύ Σουλτάνων και Οικ. Πατριαρχείου:

→ «Ήταν σκάνδαλο για τους μουσουλμάνους
τα Προνόμια των χριστιανών»

(St. Runciman)

A) Συνεχής αρπαγή των εκκλησιών, μετατροπή
σε τζαμιά (ή θηριοτροφεία)

«Από τις βυζαντινές εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης
ως τα τέλη του 18ου αιώνα μόνο τρεις
είχαν απομείνει στα χέρια των Ελλήνων»

(St. Runciman)

Β) Δωροδοκία των Τούρκων

Γ) Μεταφορά του Πατριαρχείου

στη κακόφημη τότε συνοικία του **Φαναρίου**
για να μην προκαλούνται
επεισόδια από τους Τούρκους

Δ) Σελίμ Α΄ [*γνωστός ως Γιαβούζ (= σκληρός)*]:
απαίτηση να εξισλαμιστούν όλοι οι χριστιανοί
ή να μετατραπούν όλες οι εκκλησίες σε τζαμιά
(1512-1520)

→ **επίκληση της «μαρτυρίας» 3 γέρων μουσουλμάνων**
ότι στην Άλωση είδαν πως κάποιοι πρόκριτοι έδωσαν τα
κλειδιά της περιοχής τους στο Μωάμεθ.....!

Ε) Μετά τον Γ. Σχολάριο:

→ φατριασμοί, σιμωνίες,
μηχανορραφίες...

ασταθείς ισορροπίες ανάμεσα
στην απληστία *Τούρκων* και *Ελλήνων*...

→ **1466**: εκλογή του Πατριάρχη Συμεών
με χρήματα των Ποντίων υποστηρικτών του,

συνεχής άνοδος τιμήματος,
τουρκική πλεονεξία...,

εξάρτηση των Πατριαρχών από
πλούσιους Έλληνες, διαρκείς παρεμβάσεις...

-
- Το Πατριαρχείο βρισκόταν σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, με συνέπεια τις συνεχείς αλλαγές Πατριαρχών μετά από παρεμβάσεις των Τούρκων:
-

→ **1495 – 1595: 19 αλλαξο-πατριαρχίες**

→ **1595 – 1695: 61 αλλαξο-πατριαρχίες
με 31 πατριάρχες**

→ **Κύριλλος Α' Λούκαρης,**
7 φορές στο θρόνο (πριν δολοφονηθεί)

→ **1695 – 1795: 31 αλλαξο-πατριαρχίες
με 23 Πατριάρχες**

Z) Επιδείνωση των σχέσεων Οικ. Πατριαρχείου – Υψηλής Πύλης

λόγω των «Διομολογήσεων»

*(= εμπορικές σχέσεις των Οθωμανών
με την Ευρώπη)*

**Συμμετοχή των ξένων πρέσβων
και των μισσιοναρίων στις δολοπλοκίες
των Οθωμανών**

**(Γαλλία – Αυστρία: υπέρ των καθολικών,
Αγγλία – Ολλανδία: υπέρ των προτεσταντών
Ρωσία: υπέρ των ορθοδόξων)**